

Els picots: presència i distribució a la conca del riu Foix i al Parc del Foix

Humbert Salvadó, Cisco Guasch i Xavier Bayer
Còbit - Recerca i estudi de natura al Foix, Gaià i Anoia

Resumen

Los pícidos: presencia y distribución en la cuenca del río Foix y en el Parque del Foix

En la cuenca del río Foix podemos encontrar cuatro especies de pícidos: el pito real (*Picus viridis*), el pico picapinos (*Dendrocopos major*), el pico menor (*Dendrocopos minor*) y el torcecuello (*Jynx torquilla*). Durante estos últimos años, algunas de estas especies han experimentado notables cambios en su área de distribución, hasta el punto que ciertas especies no ocupaban estas tierras hasta hace poco. Es el caso del pico picapinos, que se ha establecido en la zona a lo largo de las tres últimas décadas, o del pico menor, que lo ha hecho en los dos últimos años.

En general, en Catalunya el abandono de las prácticas agrícolas tradicionales ha implicado un aumento de la masa forestal en muchas áreas de nuestras comarcas, hecho que ha favorecido una expansión de varias especies de pícidos. El Parque del Foix es un pequeño territorio en el que se han evidenciado claramente estos cambios, que también se han hecho evidentes a nivel de cuenca o a nivel comarcal.

Palabras clave

Foix, pícido, masa forestal, bosque, distribución

Resum

A la conca del riu Foix podem trobar quatre espècies de picots: el picot verd (*Picus viridis*), el picot garser gros (*Dendrocopos major*), el picot garser petit (*Dendrocopos minor*) i el coltort (*Jynx torquilla*). Els darrers anys algunes d'aquestes espècies han sofert notables canvis en la seva distribució, fins al punt que determinades espècies no vivien en aquestes terres fins no fa gaire. Aquest és el cas del picot garser gros, que s'hi ha establert al llarg de les tres últimes dècades, o del picot garser petit, que ho ha fet els darrers dos anys.

En general, a Catalunya l'abandonament de les pràctiques agrícoles tradicionals ha comportat un augment de la massa forestal a moltes àrees de les nostres comarques, la qual cosa ha propiciat una expansió de diverses espècies de picots. El Parc del Foix és un petit territori on s'han evidenciat ben clarament aquests canvis, que en un àmbit més general també s'han fet patents a nivell de conca o a nivell comarcal.

Paraules clau

Foix, picot, massa forestal, bosc, distribució

Abstract

The presence and distribution of picidae in the Foix River basin and in Foix Park

Four species of picidae are found in the basin of the Foix River: the green woodpecker (*Picus viridis*), the great spotted woodpecker (*Dendrocopos major*), the lesser spotted woodpecker (*Dendrocopos minor*) and the Eurasian wryneck (*Jynx torquilla*). In recent years, there has been considerable change in the area of distribution of some of these species, to the extent that certain of these species were not found here until very recently. This is the case of the great spotted woodpecker, which has established itself in the area in the last three decades, and of the lesser spotted woodpecker, which has only done so in the last two years.

In general, the abandonment of traditional farming practices in Catalonia has resulted in an increase in forest mass in many areas. This has led in turn to the spread of various species of picidae. Foix Park is a small territory where these changes are clearly evident, as is also true of the river basin and the district as a whole.

Key words

Foix, picidae, forest mass, woodland, distribution

Figura 2. Quadrícules UTM 1x1 del Parc del Foix.

quals pertanyen íntegrament al Parc del Foix, tot i que algunes hi pertanyen en part. I, finalment, n'hi ha unes quantes que tot i quedar fora els límits de l'espai natural, hi són properes. En aquest darrer cas considerem que exerceixen una influència directa sobre el parc per la continuïtat del bosc de ribera.

En el cas del picot garser petit (*Dendrocopos minor*), la primera observació es va fer l'any 2006 a la conca del riu Anoia, mentre que al riu Foix no es va fer fins a l'any 2008. Així doncs, en aquest cas específic s'han fet diversos mapes complementaris que precisen en períodes anuals de temps els canvis que hem detectat.

Resultats

Les quatre espècies de picots que podem trobar a la conca del Foix i més particularment al Parc del Foix, en general han sofert notables canvis en la seva distribució. En el cas del picot verd (*Picus viridis*) no s'han produït variacions en la seva distribució. En el cas del colltort (*Jynx torquilla*), els canvis han estat menors, poc perceptibles, però la perspectiva que ens donen aquests cinquanta anys els fa evidents. En les dues altres espècies, el picot garser gros (*Dendrocopos major*) i el picot garser petit (*Dendrocopos minor*), es tracta de canvis molt notables, perquè són espècies de nova aparició, que abans no s'havien observat en aquests territoris. Concretament el picot garser gros (*Dendrocopos major*) no va ser observat a la conca del riu Foix fins al 1977, mentre que el picot garser petit (*Dendrocopos minor*) s'ha observat per primera vegada al Foix l'any 2008.

Colltort (*Jynx torquilla*)

El colltort és un ocell emparentat amb els picots, encara que té un aspecte ben diferent. El trobem a l'estiu i durant els passos migratoris. Excepcionalment, en hiverns no gaire freds també hi pot haver algun exemplar que resti aquí per passar-hi el que queda de l'any, generalment a prop de la costa i a recer d'una climatologia més temperada. S'observa força als troncs dels arbres cremats que s'alcen enmig dels arbustos de la garriga, on de ben segur que troben els petits insectes que conformen la seva alimentació. També li agrada molt viure als boscos de ribera, en especial si tenen fusta vella.

La seva distribució a la conca del Foix (fig. 3) ha estat força àmplia i ha tendit a l'alça els darrers

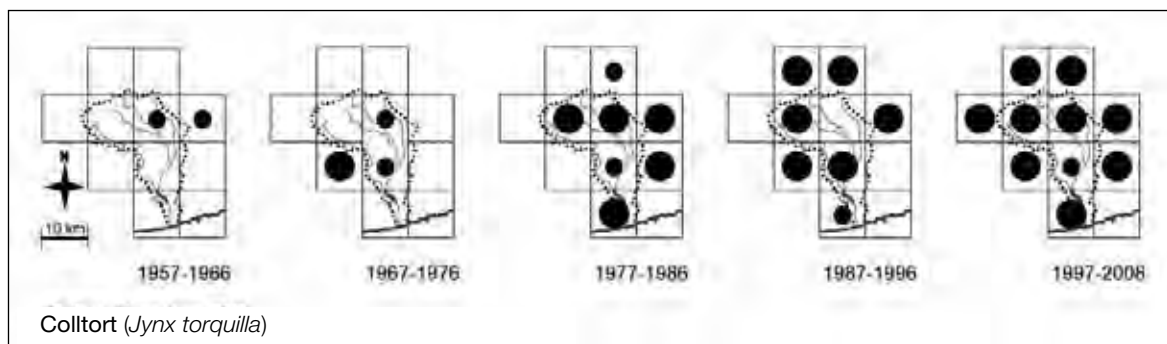

Figura 3. Distribució del colltort a la conca del Foix al llarg dels anys.

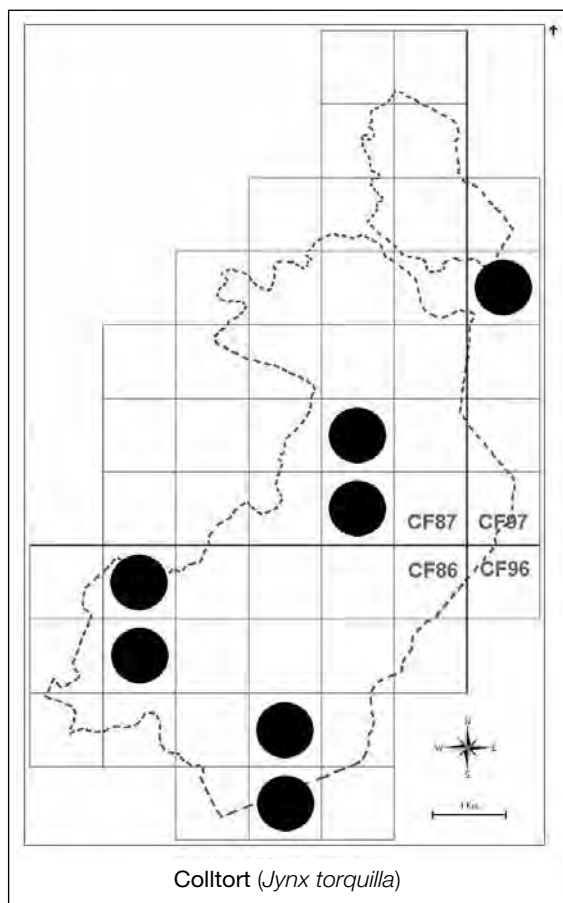

Figura 4. Distribució actual del colltort al Parc del Foix.

trenta anys, encara que anteriorment era força menor. En tots els períodes amb baixa densitat. Malgrat això, cal tenir present que en alguns casos es tracta de nidificacions probables i, en d'altres, de nidificacions segures. Tot i ser una au molt escassa, al Parc del Foix s'ha localitzat en set quadrats UTM 1x1. Tanmateix, cal precisar que l'ocupació no es manté tots els anys a les mateixes zones, sinó que d'un any a l'any següent pot

desaparèixer d'una quadrícula i ocupar-ne una altra de propera (fig. 4).

Picot verd (*Picus viridis*)

Es tracta d'un ocell sedentari que habita a les zones boscoses, tant si el bosc és petit com si és gran i frondós. Li agrada viure sobretot als boscos de ribera. A vegades es pot veure a l'entorn d'alguns conreus arbrats de secà (ametllers, oliveres...). Acostuma a desplaçar-se per l'escorça dels troncs dels arbres per tal de cercar-hi petits insectes. Com que un dels seus aliments principals són les formigues, molts cops es col·loca damunt de formiguers per menjar-ne. També visita arbres cremats per incendis forestals.

El picot verd és una espècie que té una densitat baixa. De tota manera té unes poblacions molt ben repartides per tota la conca del Foix i els seus entorns. La seva distribució al llarg dels darrers cinquanta anys no ha variat i sempre s'ha localitzat a tots els quadrats UTM 10x10 (fig. 5). Al Parc del Foix, la majoria de parelles se situen a l'entorn del mateix riu o bé en rieres i torrents que hi desgassen, encara que algunes s'estan en conreus d'arbres de secà i unes altres, en altres àrees boscoses apartades del riu (fig. 6).

Picot garser gros (*Dendrocopos major*)

El picot garser gros és un ocell de fenologia sedentària. Aquesta espècie també és pròpia dels terrenys boscosos, per la qual cosa el trobem força als boscos que hi ha a l'entorn dels rius i les torrenteres. A més de la seva inconfusible veu, sovint sentim com repica amb el bec sobre la fusta de troncs morts amb un tamborineig molt característic.

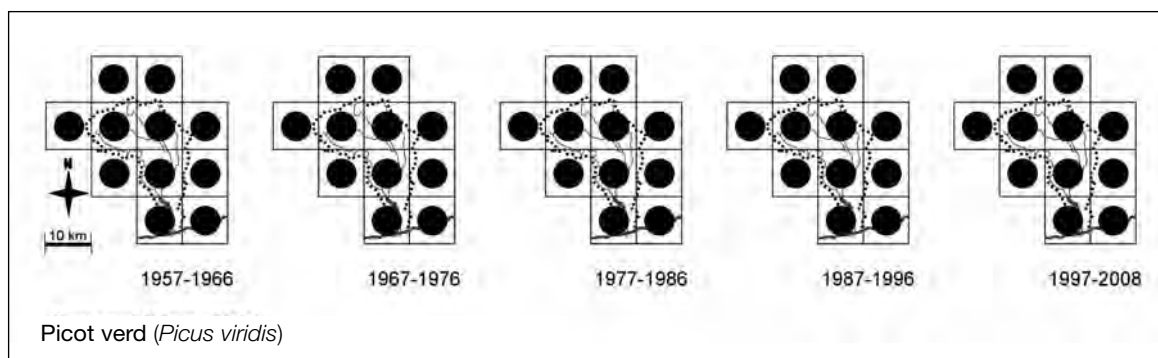

Figura 5. Distribució del picot verd a la conca del Foix al llarg dels anys.

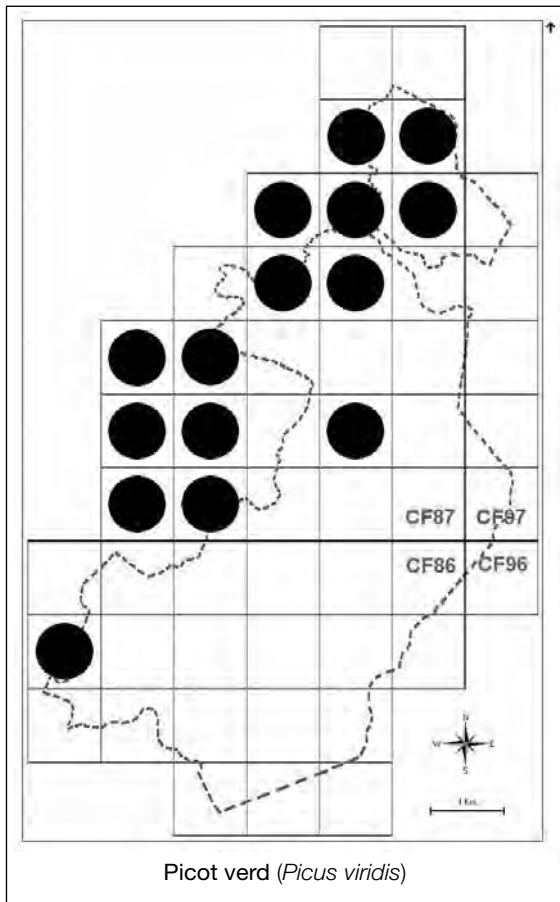

Figura 6. Distribució actual del picot verd al Parc del Foix.

Aquest picot s'ha anat expandint al llarg dels darrers trenta anys, tant en nombre de parelles com en àrees ocupades. Amb anterioritat a l'any 1977, no es disposava d'observacions d'aquesta au a la conca del Foix. Fins al final de la dècada de 1980, el picot garser gros era molt escàs i localitzat, ja que amb prou feines hi havia una o dues parelles per quadrícula ocupada. En la dècada de 1990 es va començar a estendre de forma

tímida des de les zones altes del Foix, alhora que la seva densitat també va anar augmentant. No ha estat fins a partir de l'any 2000 que s'ha fet evident la seva expansió cap a sectors més meridionals de la conca del Foix (fig. 7). En el cas concret del Parc del Foix la primera observació no es va produir fins al 2004. D'aleshores ençà, cada vegada ha estat més habitual, per bé que sempre amb quantitats molt baixes (fig. 8).

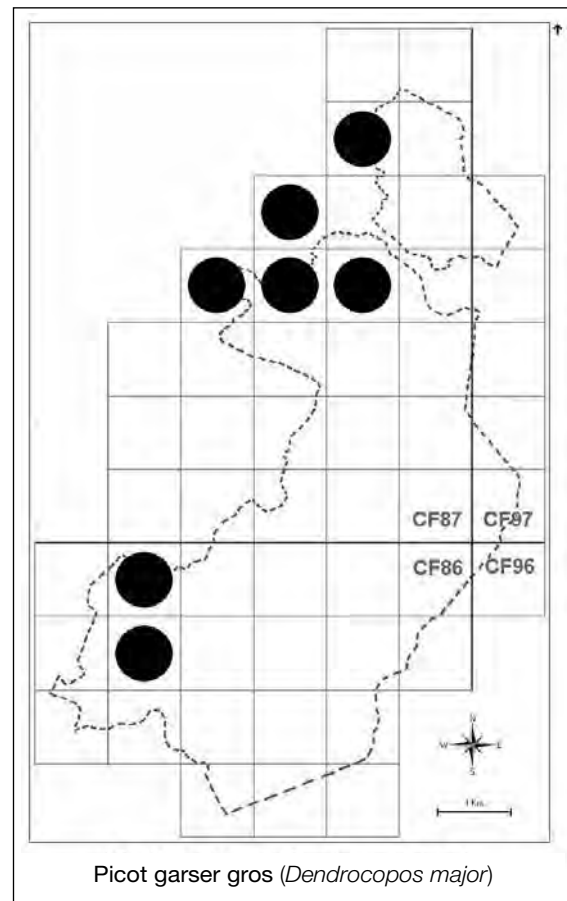

Figura 8. Distribució actual del picot garser gros al Parc del Foix.

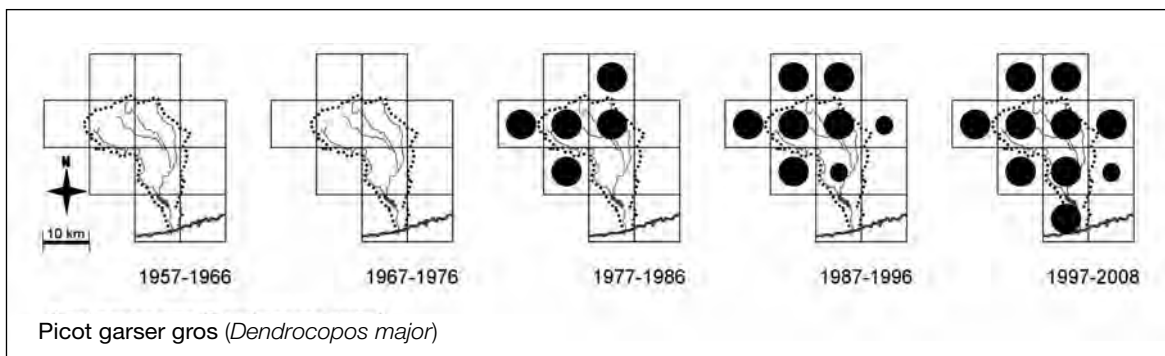

Figura 7. Distribució del picot garser gros a la conca del Foix al llarg dels anys.

Picot garser petit (*Dendrocopos minor*)

El picot garser petit és una espècie nova a la conca del Foix (fig. 9) i, per tant, també al Parc del Foix. Fins als nostres dies no hi havia constància que mai s'hagués vist a la comarca. Des de fa uns anys, s'ha observat que el picot garser petit s'anava expandint ràpidament des de les comarques gironines cap al sud de Catalunya. A la conca del Foix la seva expansió ha estat seguida amb detall durant els darrers anys (fig. 10). L'estiu del 2006 es va produir la primera observació d'un ocell d'aquesta espècie a l'Alt Penedès. En concret, es tractava d'un exemplar que semblava en dispersió, ja que es desplaçava riu Anoia amunt. Passats uns mesos, al febrer del 2007 vam trobar diverses parelles que s'havien establert a diferents punts del riu Anoia, se'n va fer un seguiment i es van observar completant la nidificació.

L'any 2008 ja s'han situat els primers exemplars a la conca del Foix, en concret dues parelles, que s'han localitzat dins l'espai protegit del Parc del Foix (fig. 11), i més concretament al bosc de ribera, l'ambient natural on sempre s'han fet les observacions. El picot garser petit viu en sectors amplis d'aquest tipus de bosc que tinguin una part dels

arbres amb fusta morta, s'amaga amb facilitat i és molt discret, per la qual cosa és molt difícil de localitzar. Per tal de fer-ne el seguiment i descobrir els territoris on viu, cal estar molt atents de bon matí en les dates en què duen a terme els festeigs i en què comencen a establir-se al territori de nidificació.

Atès que es tracta d'una espècie que els darrers tres anys ha experimentat un important i notable canvi en la seva distribució a la conca del Foix, cal preveure que en pocs anys seguirà estenent-se i ampliant els territoris ocupats.

Conclusions

Bona part del territori de les comarques del Penedès, en les quals s'estén la pràctica totalitat de la conca del Foix, està patint constants agressions causades per un creixement urbanístic poc sostenible. En pocs anys s'han edificat moltes noves zones urbanes i industrials i també s'han construït noves vies de comunicació. Fins i tot, en casos determinats l'especulació sobre el terreny ha malmetut de forma ben notòria l'entorn natural. Moltes espècies de fauna salvatge s'han vist greument

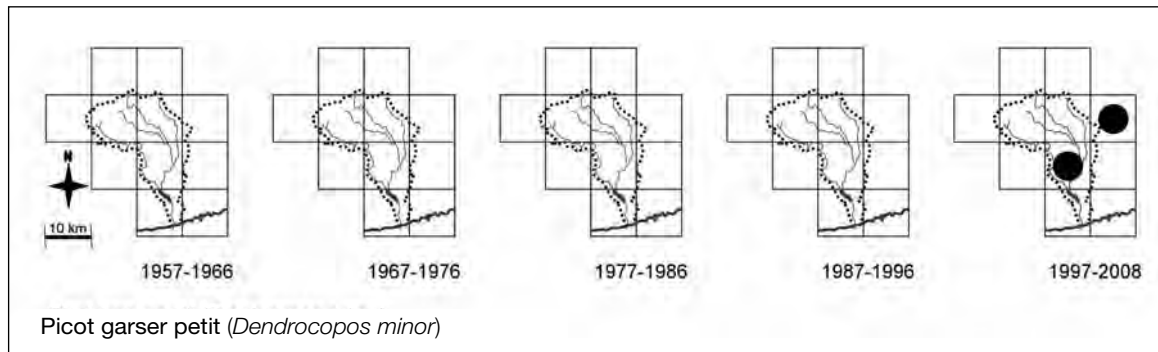

Figura 9. Distribució del picot garser petit a la conca del Foix al llarg dels anys.

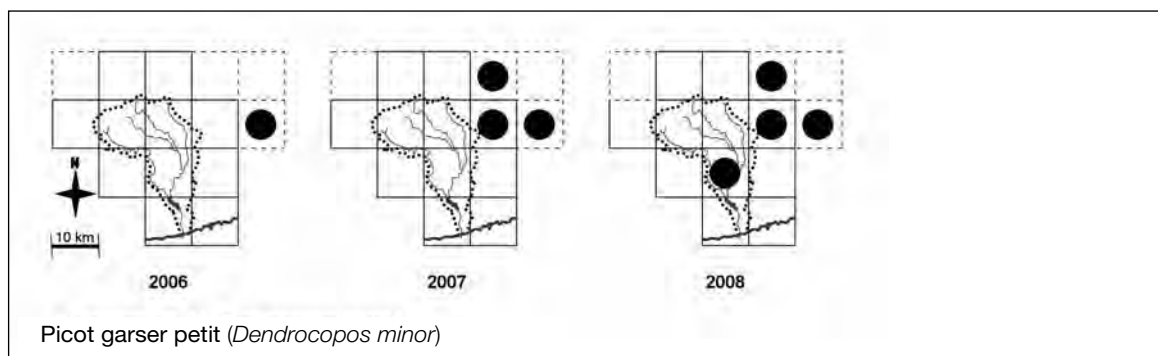

Figura 10. Arribada del picot garser petit a la conca del Foix els tres darrers anys.

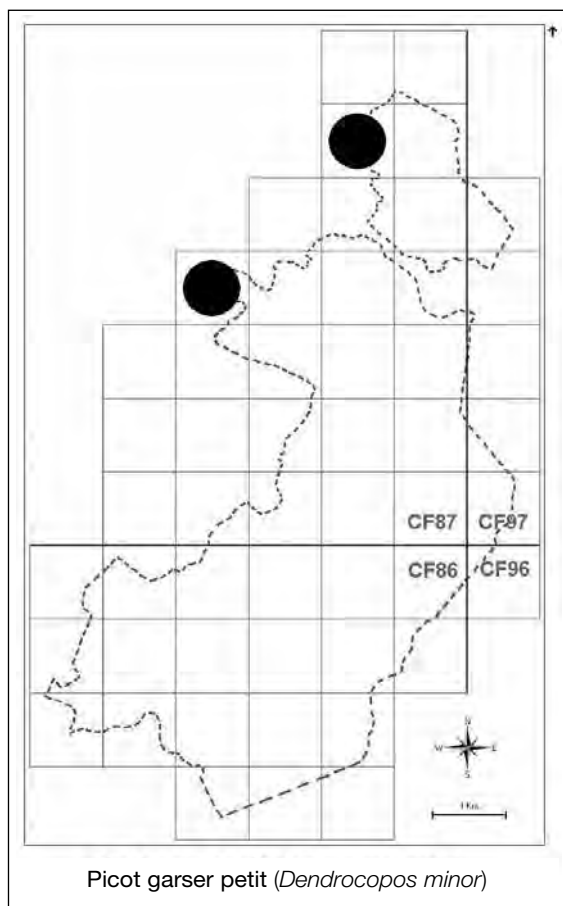

Figura 11. Distribució actual del picot garser petit al Parc del Foix.

perjudicades per aquests impactes sobre el territori i, en determinats casos, hi ha espècies que han desaparegut per complet del gran Penedès (Baix Penedès, Alt Penedès i Garraf) i també del Foix.

En canvi, en el cas dels picots s'ha produït un fenomen curiós, ja que les seves poblacions i la seva àrea de distribució han augmentat enlloc de minvar. Cal cercar les causes d'aquest increment en l'abandonament de les terres de conreu situades en zones de muntanya. La mecanització de l'agricultura i els canvis en la societat han afavorit de mica en mica que les zones planeres es treballessin amb major intensitat i pressió sobre el medi natural i que els sectors més costeruts anessin quedant abandonats. Així doncs, moltes zones de muntanya que abans es conreaven i on encara s'hi poden veure els marges de pedra seca ara són ocupades per pinedes més o menys joves. Fins i tot algunes d'aquestes bosquines ja han patit incendis forestals.

Per tant, és ben clar que la superfície d'espais boscosos ha anat augmentant al llarg dels darrers cent anys a conseqüència de l'abandonament

progressiu de zones de cultiu muntanyoses. Aquest fet ha permès que augmentessin gradualment les espècies d'ocells més forestals (malauradament també n'ha perjudicat d'altres que ocupaven altres ambients). El nombre d'espècies de picots presents a la conca del Foix s'ha doblat en pocs anys, ja que hem passat de dues espècies a quatre. Les densitats han augmentat d'una forma molt més notable.

A la major part del llit del Foix encara podem trobar un bosc de ribera, que amb certa continuïtat (cada vegada menys) permet que els picots s'hi desplacin a manera de corredor biològic. Aquests boscos són essencials, ja que permeten als picots travessar la plana penedesenca i anar-s'hi expandint. Tanmateix, cal tenir present que molts boscos de ribera són cada vegada més estrets a causa de l'especulació urbanística i de determinades males pràctiques en algunes àrees agrícoles. I encara hi ha un altre fenomen que puntualment també perjudica els boscos de ribera; concretament les mal anomenades «neteges de rius», que pretenen enjardinar-ne la llera i eliminar-ne la vegetació autòctona o els arbres vells. Aquesta pràctica evidentment perjudica els picots i la fauna salvatge en general, ja que elimina molt d'aliment i sobretot refugi. En definitiva, caldria ser més curosos amb la gestió dels boscos de ribera, ja que són de vital importància per a la fauna.

En el cas concret del Parc del Foix, ara per ara hi trobem boscos de ribera de bona qualitat. A muntanya també hi ha zones amb pinedes destacables. En canvi, altres tipus de bosc, com els alzinars, que són els propis d'aquesta contrada, hi són poc o gens presents. El conjunt d'aquests espais forestals ha permès que en aquest petit territori hi hagi la major diversitat d'espècies de picots de la conca del Foix.

Agraïments

El nostre agraïment a Pere Mestre i Raventós, que va morir el passat 2007. Ornitòleg excepcional, va ser pioner en l'estudi dels ocells a la conca del Foix. Li estem especialment agraïts perquè ens va introduir en el coneixement de l'ornitologia del Penedès.

També agraïm a José Luís Romero la seva col·laboració, ja que ens ha assessorat en el coneixement del picot garser petit.

Finalment, agraïm el suport del Consorci del Parc del Foix en la realització d'aquest estudi.

Bibliografia

BAYER, X.; GUASCH, C. (2001): *Paratges naturals. Massís del Garraf i conques de l'Anoia, del Foix i del Gaià. Itineraris, fauna i vegetació*. Ed. Cossetània, Valls. Azimut, 23. 204 pàgines.

BAYER, X.; GUASCH, C.; SALVADÓ, H. (2006): «Catàleg dels ocells del Parc del Foix». *I Trobada d'Estudiosos del Foix*. Diputació de Barcelona. Monografies, 40, p. 103-108.

BAYER, X.; GUASCH, C. (2007): *Itineraris de natura pel Gaià, el Foix i l'Anoia – El curs de l'any*. Ed. Cossetània, Valls. Azimut, 89. 192 pàgines.

BAYER, X.; GUASCH, C.; SALVADÓ, H. (2007): «El Parc del Foix: evolució i valor d'un espai natural». *La Fura*. Núm. 1291, p. 1-13.

DDAA (1984-1992): *Història Natural dels Països Catalans*. Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

DDAA (2004): *Atles dels ocells nidificants de*

Catalunya 1999-2002. Institut Català d'Ornitologia, Linx Edicions, Barcelona. 638 pàgines.

GUASCH, C.; SALVADÓ, H.; BAYER, X. (2006): «Introducció a l'avifauna del Parc del Foix». *I Trobada d'Estudiosos del Foix*. Diputació de Barcelona. Monografies, 40, p. 99-102.

MESTRE, P. (1978): «Ocells del Penedès». *Miscel·lània Penedesenca 1978*. Institut d'Estudis Penedesencs, p. 119-154.

MESTRE, P. (1979): *Ocells del Penedès (segona part) Ocells nidificants*. Ed. Museu de Vilafranca, Vilafranca del Penedès. 57 pàgines.

SALVADÓ, H. (1982): «Repercussió ornitològica dels incendis forestals a les conques del Gaià, Foix i Anoia». *Muntanya*. Núm. 720, p. 56-60.

SALVADÓ, H.; SALVADÓ, T.; HERRERA, J.A. (1992): «El Parc del Foix: flora, fauna i paisatge». *Miscel·lània Penedesenca 1992-II*. Institut d'Estudis Penedesencs, p. 1-67.